

Kinek érdeke és kinek nem a vajdasági magyarság tárgyilagosság helyzetének feltárása

írta Bozóki Antal, az ARGUS Délvidéki Kisebbségjogi Civil Egyesület elnöke

A Vajdaságban – annak ellenére, hogy a politikusok előszeretettel hangsúlyozzák (leginkább a külföldi vendégek előtt) a tartomány lakosságának a soknemzetűségét (a 2002. évi népszámlálási adatok szerint Vajdaság lakosságának 34,95%-át 25 nemzeti kisebbség tagjai adják) – nyolc évvel a hatalomváltás után nincsen egyetlen olyan intézmény sem, amely a tudomány módszereivel foglalkozna a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulásával, jogainak megvalósításával. A tartományban jelenleg nem végeznek folyamatos és intézményes kisebbségkutatást, amelynek eredményei összehasonlíthatók is lehetnének.

Hogy ezt miért van így, annak több oka is lehet. Az egyik például az, hogy hatalomra bizonyára nem vetne kedvező fényt, ha ország-világ tudomás szerezne a nemzeti kisebbségeknek valós helyzetéről, a kisebbségi népesség folyamatos csökkenéséről, a kisebbséghez tartozóknak a foglalkoztatottak közötti aránytalan részvételéről, vagy a közigazgatásban, az igazságügyben és a rendőrségen dolgozó kisebbségiek számáról stb.

Lehet-e tudományos kutatás vagy felmérés nélkül bármilyen, így kisebbségi politikát is folytatni? Lehet, csak akkor az egy pilóta nélküli repülőhöz hasonlít, és nem a hatalom jó szándékát igazolja.

Hiányzó konkrét tanulmányok és elemzések

A kilencvenes évekkel ellentétben, ma már nem hiányoznak a különböző alpművek, mint például a kisebbségek helyzetét és jogállását rendező nemzetközi egyezmények gyűjteményei. Szerb és magyar nyelven is létezik egy-egy ilyen kapitális kiadvány. Szerb nyelven még a Rasim Ljajics által vezetett egykori Kisebbségügyi minisztérium kiadásában, 2004-ben jelent meg Boris Krivokapics a *Kisebbségek védelme a nemzetközi összehasonlító jogban* című háromkötetes, mintegy 2700 oldalas mű, amely áttekinti a kisebbségvédelem történelmét, alapvető kérdéseit és a kisebbségeknek az ENSZ keretében való védelmét. Magyar nyelven a budapesti Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft. kiadásában 2006-ban megjelent *A nemzeti és az etnikai kisebbségi jogok nemzetközi forrásai* című magyar, angol és francia nyelvű 922 oldalas kötet, mely első alkalommal gyűjti össze az EBESZ és az EU kisebbségi jogi szempontból legfontosabb dokumentumait.

Hiányoznak azonban az olyan konkrét tanulmányok és elemzések, melyek – a belső és a nemzetközi jogszabályok alapján – tudományos módszerekkel mutatnák be a nemzeti kisebbségi közösségek helyzetét, a demográfia, a foglalkoztatás, a nyelvhasználat, a helyi és a földrajzi nevek használata, az oktatás, a kultúra, a tudomány, a tájékoztatás, a sajtó, a könyvkiadás és a mindennapi élet egyéb területein.

A belgrádi székhelyű Szerbiai Helsinki Emberi Jogok Helsinki-bizottsága (Helsinki odbor az ljudska prava u Srbiji) 1999 óta évente megjelenő emberi jogi vonatkozású jelentéseiben elemzi a kisebbségek helyzetének alakulását is. A kisebbségek vonatkozásában két külön kiadványt is megjelentetett, amelyek közül ez egyiknek *A nemzeti kisebbségek és a jog*

(Nacionalne manjine i pravo, Beograd, 2002), a másikkal pedig *A kisebbségek és a tranzíció* (Manjine i tranzicija, Beograd, 2002) a címe.

Az újvidéki Emberi Jogi Központ külön kiadványban foglalkozott a kisebbségek oktatási jogának a megvalósulásával (Centar za ljudska prava, Pravo pripadnika nacionalnih manjina na obrazovanje u Vojvodini, Novi Sad, 2005).

Feltehetően a tartományi kisebbségügyi tikárság, valamint az egyes szaktárcák (pl. az oktatási-művelődési) is rendelkeznek a tevékenységi területeikkel kapcsolatos kisebbségi vonatkozású adatokkal. Ezek főleg a hatalmi szervek számára készült tájékoztató jellegű anyagokban található, és leginkább napi politikai célokat szolgálnak. Ezek közé tartoznak a tartományi ombudsman 2004 óta készülő éves jelentései, melyek egy fejezetben foglalkoznak a „nemzeti kisebbségek jogainak védelmével” is. Az ilyen jelentések azonban általában jókora késéssel kerültek megvitatásra a Tartományi Képviselőház elé, illetve jutnak a közvélemény tudomására.

Magyar szervezetek kutatásai

Az 1991-ben alakult Magyarországtudató Tudományos Társaság (MTT) eddigi tevékenysége folyamán – legalábbis a honlapján (<http://www.mtt.org.yu/>) található adatok szerint – foglalkozott ugyan több, a kisebbségi közösségünket érintő részleges kérdéssel. Ilyenek a nemzeti és vallási azonosságtudat, kisebbségi életfelfogások, emberjogi és kisebbségjogi kérdések, anyanyelvű oktatás, a vajdasági iskolahálózat feltérképezése, a vajdasági magyarság migrációja, demográfiai, történelmi és helytörténeti kutatások, az értelmiség és az ifjúság magatartásvizsgálata. Erejéből azonban a vajdasági magyarság helyzetének átfogó tanulmányozására már nem futotta. (Vagy a magyarországi forrásokból erre már nem folyósítottak támogatást?)

Az 1997-ben alakult Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (VMTT) elsődleges célja, hogy hozzájáruljon a vajdasági magyar nyelvű tudományosság fejlesztéséhez, a közép- és felsőfokú magyar oktatás fejlesztéséhez, valamint a tudományos publikációk magyar nyelven való közzétételéhez. A kisebbségkutatás terén foglalkozott a vajdasági helységnevek használatával (2000), a tartományi magyar tannyelvű oktatás helyzetével, kulcskérdéseivel és távlataival (2002), történelemtanításunk alappilléreivel (2003), a vajdasági magyarság és az autonómia kérdésével (2003) és a délvidéki rémuralommal (2004). A VMTT-nek sem sikerült azonban a kisebbségi közösségünk helyzetét átfogóan elemző, stratégia kérdéseit és fejlődési irányát meghatározó anyag elkészítése. Úgy tűnik, mintha a VMTT tevékenysége – dr. Ribár Béla elnök 2006. március 24-i elhalálása óta – ha nem is fulladt ki, de jelentősen csökkent volna.

Nincsen tudomásunk arról sem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete – annak ellenére, hogy a vajdasági magyarságot is érintő publikációkat jelentet meg – bármilyen módon is bekapcsolta volna a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó vajdaságiakat (a Magyarországra elszármazottakon kívül) a kutatási programjaiba vagy netán meghívta volna az általa szervezett valamilyen tudományos tanácskozássra. E sorok írójának ismereti szerint – meglepő módon – még a kapcsolatok felvételét sem kereste az MTA külhoni társaságának az ilyen témák iránt érdeklődő itteni tagjaival.

Hasonló a magyar Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának viszonyulása is, amely nem a szakmai felkészültség, hanem a politikai pártokhoz való tartózkodás alapján támogatja vagy kéri ki kisebbségi ügyekben a vajdaságiak véleményét.

A Magyar Nemzeti Tanács (MNT) éves – saját tevékenységét igazolni hivatott – jelentései és a vajdasági magyar politikai pártok időszakai kisebbségi létünkkel kapcsolatos, leginkább fragmentális dokumentumai – érthetően – a legtöbb esetben a napi politika függvényében és nem a tudományos alaposág igényével készülnek.

Civil kezdeményezések

A Vajdaságban két – anyagi eszközökkel és támogatásokkal jóformán nem rendelkező – civil szervezet foglalkozik az emberi és a kisebbségi jogok érvényesülésével: az újvidéki székhelyű Árgus – Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület és a szenttamási Emberi Jogi Központ.

Az Árgus 2001. június 15-én alakult, és még abban az évben évkönyvet adott ki, amely már akkor átfogó betekintést adott a vajdasági magyarság helyzetéről. A egyesület 2004-ben külön évkönyvet adott ki a vajdasági kisebbségek 2003/2004. évi zaklatásáról, amelyet újvidéki tartózkodása alatt Doris Packnak is átadott, de számos belföldi, valamint külföldi közéleti személyiségnek és a nemzetközi szervezeteknek is eljuttatott.

Andreas Grossnak, az Európa Tanács tényfeltáró bizottsága vezetőjének 2007. november végén az Árgus jelentést adott át a vajdasági magyarok helyzetéről és a zaklatásokról. A jelentéshez tartozó 22 pontos (magyar, szerb és angol nyelvű) memorandum tartalmazza a vajdasági magyarok megoldásra váró problémáit és elvárásait is. Támogatás hiányában az egyesület azonban csak nagy nehézségek árán jelenteti meg kiadványait, honlapját (<http://www.argus.org.yu/>) pedig 2007 szeptembere óta már újítani sem tudja.

Az Emberi Jogi Központ (EJK / <http://www.humanrightscenter.net/hu/>) 2003 végén – akkor még az Összefogás a Fennmaradásért neve alatt – hozta létre első internetes adatállományát, majd 2005. október 15-én tüntetést szervezett Szabadkán (Civil Mozgalom név alatt). A hivatalosan civil szervezatként bejegyezt, de intézményként definiált Emberi Jogi Központ végül 2006 januárjában alakult meg.

Az EJK legfőbb feladatának „a délvidéki magyarságot ért jogsértések felkutatását és dokumentálását, illetve a nemzetközi jogvédő szervezetekkel való együttműködést tartja, de lehetőségeinkhez mérten, ingyenes jogi tanácsadást és jogi képviseletet is biztosít”. Eddig több beszámolót jelentetett meg a magyarelles támadásokkal és incidensekkel kapcsolatban. Legújabb, 2008. május végén készült jelentése fényképes dokumentációt és rövid összefoglalót tartalmaz a délvidéki magyarok helyzetéről.

Úgy az Árgusnak, mint az EJK-nak fontos szerepe van a vajdasági magyarok aktuális helyzetének megvilágításában és problémáinak a szerbiai és a nemzetközi közvélemény elé tárásában. A civil szervezetek és az egyéni publikációk azonban nem helyettesíthetik az intézményes és folyamatos tudományos kisebbségkutatást.

Furcsa viszonyulások

A civil szervezetek jogosan elégedetlenek amiatt, hogy tevékenységük nem részesült/részesül támogatásban. Erről a problémáról Andróczy Csaba, az EJK egyik vezetője a *Kit támogatnak?* című írásában részletesen is beszámolt (Magyar Szó, 2008. június 14., 15. old.).

Egyrészt, a magyar hatóságok bizonyára azért nem szívesen támogatják az olyan civil projektumokat, amelyekhez a támogató neve is odakerül. Talán attól is ódzkodnak, hogy Szerbia ezt a belügyeibe való beavatkozásnak tekintheti, főleg ha az emberi jogokról és az atrocitásokról is szó esik. (A magyar külügyesekhez bizonyára még nem jutott el a nemzetközi közösség álláspontja, miszerint a kisebbségek helyzete – a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó Keretegyezmény 1995. február 1-jei elfogadásától – már nem tartozik az egyes államok kizárólagos belügyei közé.)

Másrészt, a szerbiai hatalomnak egyenesen nem érdeke a kisebbségkutatások támogatása. (Petar Ladevics, a szerb kormány Ember- és Kisebbségjogi Hivatalának igazgatója a *Danas* napilapban június 12-én *Sokat fecsegnek a gyűlöletbeszédéről* címmel közölt interjújában azt nyilatkozta, hogy „Szerbiának nincsen szüksége emberi- és kisebbségügyi minisztériumra, mert nem tudni, hogy mivel is foglalkozna az”.)

Furcsa a New York-i székhelyű, a budapesti Miniszterelnöki Hivatal épületében is működő Magyar Emberi Jogi Alapítvány (Hungarian Human Right Foundation – HHRF / <http://www.hhrf.org/hhrf/>) viszonyulása is a vajdasági civil szervezetekhez. Az alapítvány vezetői eddig figyelemre sem méltatták a két említett vajdasági civil szervezet

kezdeményezéseit, pedig tudniuk kellene, hogy New Yorkból, de Budapestről is másként látszik a vajdasági magyarok helyzete, mint például Adáról vagy éppen Temerinből.

Míndez természetesen megnehezíti a tevékenységet. Az Árgus az ilyen viszonyulások miatt újabban nem pályázott sem magyarországi, sem szerbiai támogatásra.

A vajdasági magyarok helyzetének tárgyilagos és folyamatos kutatása érdekében szükség volna a VMT, a VMTT vagy valamelyik civil szervezetnek az ilyen tevékenységre való jobb és hatékonyabb felkészítésére. Ennek egyik feltétele az anyaországi szervezeteknek, alapoknak stb. a kutatásban érdekelt vajdasági szervezetek és személyek iránti viszonyulásának a megváltoztatása, valamint az itteni fiatal értelmiségiek egy csoportjának sürgős szakmai felkészítése a kisebbségi kérdésekben való jártasságra is. Ezek elmaradása esetén, a kisebbségkutatás (még egy ideig) a jelenlegi szinten marad, vagy teljesen ellehetetlenül.

Bozóki Antal,
az Árgus elnöke